

CHOLG'U IJROCHILIGI TA'LIMIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY IMKONIYATLAR

Ahmadjon Yuldashev

Qo'qon davlat universiteti

Cholg'u ijrochiligi kafedrasi dotsenti

yuldashevaxmadjon852@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada cholg'u ijrochiligi ta'limini takomillashtirishda kompetensiyaviy yondashuvning o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etiladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ijrochilik faoliyatini tashkil etish, talabalarda kasbiy, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va baholash mexanizmlarining cholg'u ijrochiligi ta'limiga integratsiyasi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiyaviy yondashuv, cholg'u ijrochiligi, musiqiy ta'lim, kasbiy kompetensiya, innovatsion pedagogika.

Annotation: This article analyzes the role and significance of the competency-based approach in improving instrumental performance education from both theoretical and practical perspectives. Issues related to organizing performance activities based on the competency-based approach and developing students' professional, creative, and communicative competencies are discussed. Additionally, the integration of modern pedagogical technologies and assessment mechanisms into instrumental performance education is justified.

Keywords: competency-based approach, instrumental performance, music education, professional competence, innovative pedagogy

Аннотация: В статье анализируется роль и значение компетентностного подхода в совершенствовании обучения игре на музыкальных инструментах с теоретической и практической точек зрения. Рассматриваются вопросы организации исполнительской деятельности на основе компетентностного подхода, формирования у студентов профессиональных, творческих и коммуникативных компетенций. Также обосновывается интеграция современных педагогических технологий и механизмов оценки в обучение игре на музыкальных инструментах.

Ключевые слова: компетентностный подход, игра на музыкальных инструментах, музыкальное образование, профессиональная компетенция, инновационная педагогика

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri – ta'lim oluvchilarni mustaqil fikrlovchi, kasbiy faoliyatga tayyor va raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishdir. Ushbu jarayonda ta'lim mazmunini faqat bilim berish bilan cheklab qo'yish yetarli emas, balki olingan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda [1]. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonini kompetensiyalarga yo'naltirish, ya'ni bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyalashgan holda shakllanishini ta'minlash dolzarb pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim oluvchining o'zlashtirgan bilimlarini real kasbiy vaziyatlarda mustaqil va samarali qo'llay olishiga xizmat qiladi, bu esa ta'lim natijalarining amaliy ahamiyatini oshiradi. Cholg'u ijrochiligi yo'nalishida ta'lim oluvchi shaxsdan yuqori darajadagi texnik mahorat, musiqiy tafakkur, ijodiy yondashuv va sahna madaniyati talab etiladi. Shu sababli mazkur yo'nalishda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi [2].

1. Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik mazmuni

Kompetensiyaviy yondashuv shaxsning bilim, ko'nikma va malakalarini real kasbiy vaziyatlarda samarali qo'llay olishiga yo'naltirilgan ta'lim modelidir³. Ushbu yondashuvda bilimlar majmui emas, balki ularning amaliy natijaga xizmat qilishi asosiy mezon sifatida qaraladi.[3]

Pedagogik nuqtayi nazardan kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlarni qamrab oladi:

1. nazariy bilimlar majmui;
2. amaliy faoliyat ko'nikmalari;
3. ijodiy va tanqidiy fikrlash;
4. shaxsiy va kasbiy sifatlar [4].
5. Mazkur komponentlarning o'zaro uyg'unligi ta'lim oluvchining kasbiy yetukligini belgilaydi. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi ta'limida ushbu tarkibiy qismlar bir-biri bilan uzviy bog'liq holda shakllanishi zarur.
6. Cholg'u ijrochiligidagi kompetensiyaviy yondashuv talabaning ijro jarayoniga ongli, tahliliy va ijodiy yondashishini ta'minlab, musiqiy asarni nafaqat texnik jihatdan, balki badiiy-estetik jihatdan ham puxta talqin etishiga imkon yaratadi. Natijada ijrochilik faoliyati mexanik mashq darajasidan chiqib, mazmunli va ijodiy jarayonga aylanadi.

2. Cholg'u ijrochiligidagi shakllantiriladigan asosiy kompetensiyalar

Cholg'u ijrochiligi ta'limida kompetensiyalar tasodifiy emas, balki **tizimli, izchil va bosqichma-bosqich** shakllantirilishi lozim. Chunki ijrochilik faoliyati murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u nazariy tayyorgarlik, amaliy mahorat, ijodiy tafakkur hamda shaxsiy sifatlarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Shu bois, kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari va

baholash mexanizmlari bilan uzviy bog'liq holda tashkil etilishi zarur. Cholg'u ijrochiligi yo'nalishida ta'lim oluvchilarda shakllantiriladigan kompetensiyalar nafaqat cholg'uda texnik jihatdan to'g'ri ijro etish, balki musiqiy asarni badiiy jihatdan anglash, talqin qilish va ijodiy yondashuv asosida namoyon etishni ham o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyalar talabaning kelgusidagi kasbiy faoliyatida mustaqil ishlashga, sahna faoliyatiga moslashishga hamda ijrochilik mahoratini uzluksiz rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, cholg'u ijrochiligi ta'limida shakllantiriladigan **asosiy kompetensiyalar** quyidagilardan iborat:

2.1. Ijrochilik (professional) kompetensiyasi

Bu kompetensiya cholg'uda texnik jihatdan erkin ijro etish, musiqiy asarni badiiy jihatdan talqin qilish hamda individual ijro uslubini namoyon etishni o'z ichiga oladi [5]. Bunda ijrochining texnik tayyorgarligi asarni to'g'ri va ravon ijro etish bilangina cheklanmay, balki murakkab ijrochilik usullarini ongli ravishda qo'llay olish, dinamik va ritmik nozikliklarni his etish hamda asarning janr va uslubiy xususiyatlarini hisobga olishni ham qamrab oladi. Shuningdek, musiqiy asarni badiiy talqin qilish jarayonida ijrochining musiqiy tafakkuri, estetik didi va hissiy sezgirligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ijro davomida asarning mazmunini tinglovchiga yetkazish, musiqiy obrazni ifodalash va muallif g'oyasini individual yondashuv asosida ochib berish ijrochilik kompetensiyasining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Individual ijro uslubini shakllantirish esa talabaning ijodiy mustaqilligi, musiqiy fikrlashi va shaxsiy ijrochilik tajribasiga tayanadi. Bu jarayon ta'lim davomida muntazam mashg'ulotlar, ijroiylar tahlil va refleksiya orqali rivojlanib, kelajakda professional ijrochining o'ziga xos san'atkor sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

2.2. Musiqiy-nazariy kompetensiya

Nota savodxonligi, musiqiy shakl, ritm, lad va garmoniya asoslarini bilish ijrochilik faoliyatining poydevorini tashkil etadi. Ushbu nazariy bilimlar musiqiy asarning ichki tuzilishini anglash, uning kompozitsion va uslubiy xususiyatlarini tahlil qilish hamda ijro jarayonini ongli ravishda rejalashtirish imkonini beradi. Nazariy tayyorgarlik yetarli bo'lgan ijrochi asarning mazmunini chuqurroq idrok etib, undagi musiqiy g'oyani aniq va ifodali tarzda ochib bera oladi [6]. Bundan tashqari, musiqiy-nazariy bilimlar ijrochiga ritmik aniqlikni saqlash, lad-garmonik o'zgarishlarni his etish hamda dinamika va frazalash masalalarida to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Natijada ijro jarayoni mexanik takrorlashdan ko'ra, tahliliy va ijodiy faoliyat tusini oladi. Shu jihatdan, nazariy bilimlar cholg'u ijrochiligi ta'limida texnik mahorat bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirilishi lozim.

2.3. Kommunikativ va sahna kompetensiyasi

Ijrochining sahnada o'zini tutishi, jamoa bilan ishlay olishi, ansambl va orkestr tarkibida ijro etish qobiliyati mazkur kompetensiya doirasiga kiradi [7]. Ushbu ko'nikmalar ijrochining professional madaniyati, kommunikativ va ijtimoiy

kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Sahnadagi harakatlar, musiqiy muloqot va jamoa bilan hamohanglik ijro sifatini sezilarli darajada oshiradi, shuningdek, tinglovchilar bilan muloqot qilish va asarning hissiy ta'sirini yetkazish imkonini beradi. Ansambl va orkestrda ijro etish jarayoni individual mahoratni jamoaviy faoliyat bilan uyg'unlashtirishni talab qiladi, bu esa ijrochida mas'uliyat, muvofiqlik va ijodiy moslashuvchanlik sifatlarini rivojlantiradi. Shu sababli, sahnada o'zini tutish va jamoa bilan ishlash qobiliyati cholg'u ijrochiligida nafaqat texnik ko'nikma, balki kasbiy yetuklikning muhim mezonini sifatida qaraladi.

2.4. Mustaqil ta'lim kompetensiyasi

Talabani mustaqil mashq qilish, o'z ijrosini tahlil etish, kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish qobiliyati ijrochilik rivojining muhim omili hisoblanadi[8]. Mustaqil ish orqali talaba o'z texnik va musiqiy kamchiliklarini aniqlab, ularni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, o'z ijrosini tahlil qilish jarayoni talabani musiqiy tafakkuri, eshitish qobiliyati va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Mustaqil mashg'ulotlar jarayonida talaba nafaqat texnik mahoratini oshiradi, balki asarni badiiy jihatdan talqin qilish, sahna harakatlarini boshqarish va ijrochilik obrazini shakllantirish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi. Natijada, mustaqil ishlash qobiliyati talabani kelajakdagi professional ijrochilik faoliyati uchun poydevor vazifasini bajaradi va kasbiy kompetensiyalarni samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish metodlari

Kompetensiyaviy yondashuvni cholg'u ijrochiligi ta'limida samarali amalga oshirish uchun ta'lim jarayonida faol va interfaol metodlardan keng foydalanish zarur. Bu metodlar nafaqat talabalarning darsga bo'lgan faoliyatini oshiradi, balki ularning kasbiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Asosiy metodlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. **Loyiha asosida o'qitish (ijroi chiqishlar loyihasi):** Talabalarning faoliyati ma'lum ijroi loyihalar asosida tashkil etilganda, ular nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, ijodiy va tashkiliy ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ushbu metod talabalarda mustaqillik va natijaga mas'uliyatni oshiradi.
2. **Muammoli vaziyatlar orqali asar talqini:** Talabalarga murakkab musiqiy vazifalar qo'yilganda, ular tanqidiy fikrlash, ijodiy tashabbus va real ijroi vaziyatlarda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.
3. **Audio va video yozuvlar yordamida tahlil:** O'z va boshqa ijrochilarning chiqishlarini eshitish va tomosha qilish orqali talabalar texnika, ifoda va umumiy musiqiy talqinni ob'ektiv baholash imkoniga ega bo'lib, o'z-o'zini baholash va doimiy takomillashuv ko'nikmalarini shakllantiradilar.

4. **Ijrochilik portfoliolarini shakllantirish:** Talabalarning yutuqlari, rivojlanishi va individual natijalarini aks ettiruvchi portfoliolarini yaratish professional o'sishni tizimli kuzatishga va refleksion amaliyotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ushbu metodlarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi talabalarning faoliyatini oshiradi, ularning ijodiy va amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda professional, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalarini kompleks shakllantirish imkonini beradi [9].

Kompetensiyaviy yondashuvda baholash jarayoni

Kompetensiyaviy ta'limda baholash faqat yakuniy natijalarni emas, balki talabaning rivojlanish jarayonini ham qamrab oladi. Bu yondashuv talabaning individual o'sishini va ijodiy faoliyatini muntazam kuzatishni ta'minlaydi. Baholash mezonlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. **Ijro sifati va dinamikasi:** Talabaning texnika, musiqiy ifoda va ijro energiyasini baholash orqali uning professional mahorati aniqlanadi.
2. **Mustaqil ishlash faolligi:** Talabaning o'quv materialini mustaqil o'rganish va ijro etishdagi faolligi ko'rsatiladi.
3. **Ijodiy yondashuv darajasi:** Talabaning ijroga individual yondashuvi, yangi g'oyalar va interpretatsiyalarni qo'llash qobiliyati baholanadi.
4. **Refleksiya va o'zini-o'zi baholash:** Talabaning o'z faoliyatini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda takomillashishga qaratilgan harakatlari hisobga olinadi.

Bunday baholash tizimi talabaning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, o'qituvchi bilan hamkorlikni kuchaytiradi va individual yondashuvni rag'batlantiradi. Ushbu jarayonda **portfoliolar, formatif baholash va o'zini-o'zi baholash usullari** muhim o'rin tutadi [10].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, cholg'u ijrochiligi ta'limida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, talabalarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi va ularning ijodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon yaratadi. Ushbu yondashuv orqali talabalar nafaqat texnik mahoratni egallaydi, balki musiqiy tafakkur, ijodiy fikrlash va sahna madaniyati kabi muhim kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv musiqiy ta'limning zamonaviy talablariga mos keluvchi pedagogik mexanizm sifatida, o'quv jarayonini nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uzviy bog'lab, har bir talabaning individual rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, u ijrochilik jarayonida mustaqil fikrlash, mas'uliyat va ijodiy mustaqillik kabi kasbiy fazilatlarni shakllantiradi, bu esa kelajakdagi professional musiqachining poydevorini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, kompetensiyaviy yondashuvni tadbiq etish cholg'u ijrochiligi ta'limining sifatini

oshirish, zamonaviy pedagogik standartlarga javob berish va talabalarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini kafolatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Зимняя И.А. Компетентностный подход и результаты образования. – Москва: Педагогика, 2006.
2. Слостёнин В.А. Современные педагогические технологии. – Москва: Академия, 2014. Xolmatov R. Musiqa ta'limi metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Abdurahmonov F. Cholg'u ijrochiligi va pedagogik mahorat. – Toshkent: San'at, 2020.
4. UNESCO. Competency-Based Education and Training. – Paris, 2017.
5. Karimov A. Musiqa pedagogikasi asoslari. – Toshkent: Musiqa, 2016.
6. Qodirov D. Fortepiano ijrochiligini o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti nashriyoti, 2018.
7. Rasulov M. Cholg'u ijrochiligida ijodiy yondashuv masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
8. Yusupova N. Musiqa ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
9. To'xtayeva G. Oliy musiqa ta'limida ijrochilik kompetensiyalarini rivojlantirish. – Toshkent: San'at, 2022.